

Махмуд ака хакида гап кетганда энг аввал хаёлимга бу одамнинг колипларга сигмаслиги, устозим Бегали Косимов билан дўст, даврадош, маслакдош экани келади. Кейин, у мансуб авлоднинг XX аср ўзбек адабиётида ўзига хос ўрнига эга, том маънодаги “авлод” бўлганини калбан эътироф этаман. Воқеан, юз йилликлар табиати башариятга такдим этган авлодлари билан белгиланади. 60-йиллар авлоди эса ўтган аср адабиёт дунёсида наср, назм, таржима, адабиётшунослик сохаларидаги ютуқлари билан ўчмас из қолдира олган авлодлар сирасига киради.

Бу авлоднинг том маънодаги вакили бўлмиш Махмуд Саъдий на шоир, на ёзувчи, на таржимон, на олим. Кўпчилик уни, матбуотда ишлагани боисмикан, яхши публицист, ўткир мухаррир сифатида танийди. Аслида у публицист ҳам, мухаррир ҳам эмас. Агар у саналган сохаларнинг бирортасига мансуб бўлса эди ундан яхши шоир, истеъдодли ёзувчи, мохир таржимон ёхуд кенг қамровли олим чиқиши мумкин бўларди. Аммо зинҳор Махмуд Саъдий деган универсал одам чикмас, у ўзининг асл миссиясини бажара олмасди.

Хўш, Махмуд Саъдий менинг назаримда ким ўзи? Унинг 60-йиллар авлоди аро ўрни қандай? Адабий, маънавий жараёндаги хизмати нимада? Нихоят, у нимаси билан универсал одам номига муносиб?

Авалло, Махмуд Саъдийда фақат чин ижодкорлардагина учрайдиган бир фазилат бор. Бу фазилат унинг қуюшқондан ташқари сўзлари, одамга тикандек ботадиган киноя ва қочиримлари, бетга айтиладиган захар шимдирилган хақиқатлари қуршовида ҳам жозоба қасб этаверадики, бунга мохир талқинчи ақл ҳам кўпда лол қолади.

Ижодкорнинг тортиш қучи хакида кўпчилик билади. Бу қуч бамисоли сайёраларни жипс ушлаб турган қуёшдек ижод аҳлини-ю ижодга даъвогарларни маълум радиусда жамлайди. Махмуд Саъдийда мен иллаган илк фазилат шу. Далил унинг атрофидан сира одам аримаслиги. Гох чала қолган мақола, гох бирор китоб, гох маслаҳат, гох бахс-мунозара бунга баҳона. Махмуд Саъдий адабий жараённинг исталган даври хусусида (гаплашишга қучи етадиган) исталган одам билан соатлаб гаплаша олади. Энг кизиги, бу суҳбат туфайли ҳосил бўлгич манфаат ақсарият бир томонлама - Махмуд Саъдий суҳбатдошига йўналган бўлади. Лекин Махмуд ака буни билиб билмаганга олади. Натижада тама ва худбинликнинг кўлларига қишан солинади. Суҳбатдош гурури озор кўрмайди, у ўзини аввалгидан ҳам улугворрок, донорок сеза бошлайди. Шунинг учун бўлса керак, Махмуд Саъдийга шундай суҳбатдошлар томонидан берилган “устоз” қунyasi унинг сермашаккат йўлини эхтиром нақшлари билан безашга эмас, шогирдлар қўнглига таскин уругларини қадашга хизмат қилади.

Махмуд Саъдий шоир эмас, аммо у шеърят деган бебошвок бир оқим феълани яхши билади. Лойик бўлса, бу оқимни фойдали ўзанга солишгада қурби етади. Махмуд Саъдий ёзувчи эмас, лекин наср аталмиш серсалобат қарвоннинг нима юқлаб кетаётганини, қай манзил томон йўл тутганини яхши англайди. Уни йўл хатаридан огоҳ этишни ҳам эплайди. Махмуд Саъдий таржимон эмас, бироқ “Она тилини яхши билади”, деган сифат унга қарата айтилса, бу ибора мантикли, маъноли жаранглайди. Чунки Махмуд Саъдий гап сингари инжик, сўз қаби ҳасис, тиниш белгиларидек қаттиққўл одам. У бирор гуманитар институтнинг раҳбари эмас. Илло, адабиёт, маънавиятнинг ўзақ муаммолари Саъдий хаётининг мазмуни. Махмуд Саъдий - адабий жараён, адабиёт тарихи, адабиёт назариясига доир жиддий қуқнларнинг идеологи ва амалиётчиси. Унинг

“XX аср романи”, “Бадиият ва назария”, “Ёшлар шеърляти”, “Китобингизни ўқидим”, “Доимий хамроҳ”, “Аслиятдан таржима”, “Мангу асар” сингари адабиётшунослик, таржимачилик ва таржимашуносликка доир ўнлаб рукнлари факат матбуот, публицистиканинг эмас, миллий этика ва эстетика манфаатини кўзлаган, том маънодаги кашфиёт даражасидаги рукнлардир. Унинг матбаачилик фаоляти доирасида адабиёт манфаати миллат манфаати билан бирикиб кетади.

Махмуд Саъдий кимларнингдир назарида тартиббузар ходимга ўхшаб кўриниши мумкин. Илло бу - алдамчи таассурот. Чунки у ҳеч қандай ходим ҳам, хизматчи ҳам эмас, том маънодаги ижодкор. Қунига саккиз соат ишлайдиган матбуот ходимларидан фарқли равишда Махмуд Саъдий йигирма тўрт соат ишлайди. Зеро, чин ижодкорнинг қисмати шу. У тўйда ҳам, азада ҳам, таътил, уйку ва тушлик пайтида ҳам ишлашга махкум. Росмана рахбарнинг қисматига битилмиш югур-югурлар эса бундай изтироб саодатиға имкон беравермайди.

Махмуд Саъдий исталган газета ёки журнални гуллатадиган рахбар ҳам бўлиши мумкин эди. У холда асло (яна ўша гап) чинакам Махмуд Саъдий бўлолмасди. Хамма бош мухаррирларга ўхшаш бир рахбар бўларди, вассалом. Шундай бўлганда унинг ахли аёли, фарзандлари турмуш фаравонлиги жихатидан ютиши мумкин эди. Лекин адабий жараён ҳам, адабиёт ҳам кўп нарсани бой берган бўларди. Зотан, Махмуд Саъдийнинг аввалида “бош” сўзи бўлмаган “мухаррир” унвони айнан адабиёт фойдасига ишлайди. Махмуд Саъдий муаллифлар услубидаги эга-кесим, нукта-вергулларни эмас, фикр ва ритмни тахрир қила оладиган мухаррир. Холис гап шуки, бундай мухаррирлар ҳар қуни тугилавермайди. Тугилгани ҳам матбуот қанонлари сиқувидан қамдан-қам холлардагина омон қолади. Шу боис ҳам, Махмуд Саъдий бугунги қунда “Тахрир назарияси” ҳақида асар ёзиши мумкин бўлган ноёб мутахассис. (Айни пайтда, ушбу жумлаларни ёзаётиб, унинг бу борада билганлари муайян қолипга тушармикан, деган истиҳола ҳам йўқ эмас.) Менимча, Махмуд Саъдийнинг мақола ва тадқиқотлари, энг яхши асарлари абстракт потенциалда унинг ботинида яшамокда. Хали ёш пайтида “Теран томирлар” номи билан нашр этилган, қатта ижодкорлар эътиборига тушган адабий жараёнга оид китоби ўша – абстракт потенциалнинг учқуни эди, десак унчалик хато бўлмайди.

Ижодий қувватини ботинда саклаш борасида у 60-йиллар авлоди орасида рекордга эришди. Айнан шу боис ҳам, менимча, Махмуд Саъдий аталмиш универсал одам мақомига эга бўлди. Яна бир томони Махмуд Саъдий ҳаётни, турмушнинг аччиқ-чучугини татиган, яхши билган одам. У кўп ижодкорлар қилмаган ишни қилиб кўрган. Масалан, эксковаторчи бўлгани ҳақида аниқ далилларим бор. Қолаверса, Махмуд Саъдий ўз авлодининг кўпчилиқка қоронгу яхши ва ёмон тарафлари, сир-синоатлари ҳақида ҳам қомусий билимга эга. Бу эса универсал сифатини безаса безайдики, сира пасайтирмайди.

Зиёлининг кадр-қиммати ўзи мансуб миллат ва авлод маънавиятига нима қўшгани билан белгиланади. Бу жихатдан, бугун 70 ни қоралаган домла Махмуд Саъдийнинг мақоми аниқ. У нафақат илмий-адабий, маънавий-маърифий жараённинг фаол иштирокчиси, балки чин маънодаги устоз, адиб номига муносиб шахсдир.

Узок Жўрақулов

